

9. Dronina N.G., Sinkevich I.A. Modern approaches to the study of the phenomenon of leadership in the management of a modern organization // Psychological and pedagogical support of education. 2016. URL: <https://scienceforum.ru/2016/article/2016022538>
10. Cardell F. Psychotherapy and Leadership. - SPb.: Speech, 2000. - 234 p.
11. Carlof B., Söderberg S. Challenging Leaders / B. Carlof, S. Söderberg. - M.: 2016.
12. Collins D. From Good to Great: Why do some companies make a breakthrough and others do not: [trans. from Eng.] / D. Collins. -M.: Mann, Ivanov and Ferber, 2016. - [7th ed.] - 325 s.
13. Krichevsky R. L. Psychology of Leadership / RL Krichevsky - M.: Statute, 2007. - 542 p.
14. Kudryashova E.V. Leader and Leadership: Leadership Research in Contemporary Western Social-Political Thought. / E.V. Kudryashova - Arkhangelsk: Publishing of vocational schools, 2006
15. Leadership Development / Bizo L. et al.; edit Ibragimova I. Kyiv: Project "Personnel Management Reform in the Civil Service in Ukraine", 2012. 400 p.
16. Rummyantsev VI I. Leader / V.I. Rummyantseva. - SPb.: Izdvo SPbSU, 2016.- 256 pp.
17. Filonovich S.R. Leadership and practical skills of the manager: 17-module program for managers "Management of the development of the organization" / S.P. Filonovich - M.: INFRA-M, 1999. - Module 9. - 328 p.
18. Bass B., Bass R. The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications. New York: Simon and Schuster, 2009. 1465 p.
19. Bennis W. Leaders: the Strategies for Taking Charge / W. Bennis, B. Nanus.– New York: Harper and Row, 2010. – 235 p.
20. Chemers M.M. Leadership Research and Theory: A Functional Integration // Group Dynamics: Theory, Research and Practice. 2000. Vol. 4 (1) March. P. 27–43.
21. Daniel T. L Promotion of Service Leadership Qualities Chinese University Students: Objective Outcome Evaluation Based on Six Waves of Data // USA: International Journal of Child and Adolescent Health. 2018. Vol. 11, Issue 1. 208p.
22. Davis, K. Human Relations at Work / K. Davis. – N.Y.: McGraw-Hill, 2012. – 497 p.
23. Fiedler, F.E. Leader Attitudes and Group Effectiveness, Westport, CT: Greenwood Publishing Group., 2011
24. Hodgkinson C. The Philosophy of Leadership. New York: St.Martin's Press, 2013. – 247 p.
25. Kotter J. P. Leading Change. Boston: Harvard Business School Press, 2012. 208 p
26. Stogdill R. Personal Factor Associated with Psychology of Groups. Willey. – N.-Y., 2009. – P. 3-105.

УДК 159.954.4

<https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-2-16-02>

НАКОПИЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ВРАЖЕНЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І.П. Віннічук

науковий кореспондент лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0928-5754>

ipv80@ukr.net

Віннічук І. П. Накопичення естетичних вражень як фактор розвитку творчої уяви молодших школярів.

В статті представлені естетичні враження як структурний компонент творчої уяви, розкривається їх вплив на розвиток даного психічного процесу. Презентується модель творчої уяви. Роль естетичних вражень вбачається в наданні імпульсу для народження нових оригінальних образів та розширенні бази даних, яка є резервним фондом для їх конструювання. Виникнення естетичних вражень – це симбіоз роботи сприймання, емоцій, переживань та пам'яті. Подається їх класифікація за включеністю суб'єкта, за джерелом надходження та за домінуючим каналом отримання інформації. Молодий шкільний вік розглядається як чутливий період для накопичення естетичних вражень та розвитку творчої уяви. Описуються деструктивні чинники сучасності, котрі блокують надходження естетичних вражень. Серед них: тотальне захоплення гаджетами, перенасиченість інформаційного простору, прискореність нашого часу, урбанізація, дисгармонійність предметно-інформаційного середовища, що оточує дитину, атрофованість почуття прекрасного. Вказані шляхи розв'язання даної проблеми.

Ключові слова: уява, творча уява, враження, естетичні враження, стратегія.

Vinnichuk, I.P. Aesthetic feelings accumulation as a factor of creative imagination development process of young schoolchildren. The article presents aesthetic feelings as a structural component of creative imagination and their influence on the psychological process development in particular. Problems which refer to the issue demand integrated knowledge of psychology, aesthetics, pedagogy and you should solve them in accordance with modern world context. There is an ethical and aesthetical crisis of modern society due to the influence of mass media, pseudovalues and pseudoaesthetics. There is a model of creative imagination which is presented now. The main role of aesthetic feelings is to encourage new original images emergence and knowledge base extension which is the reserve fund for

their formation. Aesthetic feelings emergence is symbiosis of comprehension, emotions and memory work. There is their classification according to the subject involved, their origin and the dominated channel of receiving information which is submitted here. Young schoolchildren age is considered as a sensitive period for aesthetic feelings accumulation and creative imagination development. We are examining the interview answers of music and arts teachers about “My vivid aesthetic feelings of the childhood”, where the teachers told us about their pupils’ thoughts. Destructive factors of modern life which freeze aesthetic feelings receiving are discovered here. Among the answers we came upon gadgets’ passion, information abundance, time rapidity, urbanization, object – information disharmony which surrounds the child and sense of beauty atrophy. Also there are ways of this problem solution are indicated. For minimization of such demand we propose to organize comprehensive measures for young schoolchildren to limit their virtual time, to expand their time in nature, to make their space more aesthetical, to involve them in fine arts, to filtrate the information and to organize optimal speed of schoolchild’s regime etc. The conception of strategic organization and regulation of creative processes created by V. O. Moliako based on design activity materials has been chosen as a base of creative imagination development of young schoolchildren during their fine arts classes.

Key words: imagination, creative imagination, feelings, aesthetic feelings.

Постановка проблеми. Реалії сучасного інформаційного суспільства спровокували ряд новітніх проблем, котрі потребують ретельного вивчення та пошуку шляхів розв’язання. Однією з найбільш вагомих є дефіцит прекрасного в предметно-інформаційному просторі дітей. Ми переживаємо нині період етико-естетичної кризи. Наш соціум знаходиться в полоні пропагандованих ЗМІ псевдоцінностей, псевдоестетики. Найбільш вразливою частиною населення є діти. Нині розвиток домінує над вихованням, в результаті чого втрачаються орієнтири спрямованості особистості. Молодший шкільний вік – час активного її формування загалом та творчої уяви зокрема. Естетичні враження – цеглинка для побудови образів уяви. Дедалі важче акумулювати їх в дисгармонії сучасного існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушення вищезазначеної проблематики вимагає інтегрованого підходу та залучення знань з психології, естетики, педагогіки та корегування їх у відповідності до умов сьогодення. Естетичні враження розглядаються нами як структурний елемент функціонування творчої уяви, вивченню якої присвячені роботи А. Жатсель [8], М. А. Зяблицевої [9]. Формування дитячої психіки в контексті новітнього деструктивного соціуму – в центрі уваги багатьох досліджень останніх років. Коло інтересів досить широке: вплив комп’ютерних ігор, ЗМІ на підростаюче покоління (В. В. Абраменкова [1], Л. Вовчик-Блакитна, Т. Турляєва [6]), концепція естетотерапевтичного впливу на особистість, що має проблеми соціалізації (С. Кожохіна [11], О. А. Федій [21]), екологізм мистецької освіти (О. С. Джафарова [7], Л. Л. Сидоренко [16], Г. С. Тарасенко [19]) формування творчої особистості засобами мистецтва (Капітунова Г. М. [10]) Зростає зацікавленість проблематикою творчого сприймання (І. М. Біла [2], Н. А. Ваганова [3], Н. В. Медведева [13]). Цінним є аналіз досвіду виховання дітей емігрантів в США, країни, яка першою зіткнулася з багатьма психолого-педагогічними проблемами нашого часу (С. С. Коломзіна [12]).

Вищезгадані напрацювання мають спільні дотичні до зазначеного питання, проте не розкривають у повному об’ємі. Актуальність та недостатня розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета статті: проаналізувати естетичні враження як фактор розвитку творчої уяви молодших школярів у сучасних умовах. **Об’єктом** дослідження є естетичні враження. **Предмет** дослідження – особливості естетичних вражень молодших школярів. Завданнями статті є:

1. Обґрунтувати актуальність вивчення проблематики естетичних вражень.
2. Проаналізувати їх місце в структурі творчої уяви та вплив на розвиток даного психічного процесу.

Класифікувати естетичні враження на матеріалі проведеного інтерв’ю.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Уява є органічною частиною функціонування психіки людини. Це психічний процес створення образів та ситуацій, що в реальному житті ніколи не сприймалися людиною. Уяву неможливо штучно ізолювати від решти психічних процесів і явищ. Вона має спільні зв’язки з пам’яттю, мисленням, увагою, сприйняттям, відчуттями, емоційною сферою.

Відчуття та сприймання є основою спостереження, яке постачає уяві так званий “будівельний матеріал”, тобто враження. Під враженнями ми розуміємо образи, що залишаються в свідомості в

результаті контакту з зовнішнім світом. К. К. Платонов називає вищезазначене психічним явищем, до структури якого входить нечітке сприйняття, посилене його емоційним забарвленням, через що переживання домінує в ньому над пізнанням [4, с.203].

С. Л. Рубінштейн, аналізуючи механізми творчості, наступним чином окреслює взаємодію вищезгаданих процесів. Перш за все, художник має опрацювати враження, які накопичилися в результаті уважного спостереження для того, щоб підпорядкувати образ задумові, ідеї, композиції твору. Саме тут задіюється творча уява з різноманітними прийомами та способами перетворення [14, с.60], яку ми розглядаємо як різновид уяви, що характеризується спрямованістю на створення нових, цілком оригінальних образів. Це – основа творчості.

Відповідно, можна зробити висновок, що резерв вражень – необхідна складова роботи творчої уяви. В свою чергу, збереження вражень – сфера діяльності пам'яті. Отже, робота над розширенням об'єму пам'яті, активізація пригадування позитивно вплине й на роботу творчої уяви. Дійсно, образи репродукції часто є фрагментами або складовими нового твору. Підкреслимо, що запорука народження та збереження вражень – емоційне забарвлення події, явища. За влучним афоризмом А. Підводного, “Якщо серце мовчить, відмовляє і пам'ять” [15, с.196]. Лише ті факти резервуються тривалий час в нашій свідомості, що відгукнулися в наших переживаннях.

Під час аналізу співвідношення уяви та дійсності, класик вітчизняної психології Л. С. Виготський, розглядаючи казки, легенди, міфи, схиляється до думки, що найфантастичніші створіння є не що інше, як нова комбінація елементів, які врешті-решт беруться з дійсності [5, с.9]. Вчений ілюструє цей факт поетичним образом казкового світу, який виник з-під пера О. С. Пушкіна (“У Лукомор'я дуб зелений...”). Психолог підкреслює, що всі складові взяті з реального світу й лише комбінація цих елементів є казковою [5, с.9].

Розмірковуючи над питанням структури творчої уяви, наголосимо, що це процес, який протікає в часі, тому і його модель може бути представлена не як набір компонентів, а як поетапний алгоритм, котрий має змогу функціонувати при наявності певних складових. Окреслимо його таким чином:

1) Імпульс.

Для активізації творчої уяви має бути певний поштовх екзогенний (надходить із зовнішнього середовища) чи ендогенний (із внутрішнього світу особистості). Спектр досить широкий: ситуація невизначеності, брак інформації, проблемна ситуація, переживання певних почуттів, бажання, враження тощо.

2) Процес створення образу.

Даний етап можливий при наявності наступних складових:

а) банк даних.

Матеріалами майбутнього сконструйованого творчою уявою образу є збережені в пам'яті враження від навколишнього світу, які постачає нам сприймання. Відповідно більше вражень гіпотетично дають більше можливостей для створення нових образів.

б) механізми творчої уяви.

Науковці називають прийомами, формами, механізмами шляхи формування творчою уявою нових образів, інструментарій даного психічного процесу. Найбільш типові серед них: аглютинація, аналогія, акцентування, гіперболізація, літота, схематизація, типізація.

3) Трансляція образу.

Образ, сформований в свідомості творчою уявою є “річчю в собі”, щоб він перетворився в “річ для нас” повинно бути його матеріальне втілення (через музику, літературу, в образотворчому мистецтві – через графіку, малюнок, скульптуру тощо). Мається на увазі, що індивід через певні фізичні дії має змогу видати його назовні. Зауважимо, що відсутність реального вияву образу уяви не заперечує сам факт його існування в психіці автора, звідси впливає, що вищезазначена ланка не є обов'язковою.

Оскільки наша робота стосується вражень, то, виходячи з поданої схеми, вони являються структурним компонентом перших двох етапів. Увага дослідження акцентується саме на естетичних враженнях. Це викликані прекрасним в житті чи мистецтві образи, що залишаються в свідомості людини. Прекрасним Л. О. Сморж називає все “досконале та життєстверджувальне, бажане і гармонійне, безкорисливе і облагороджувальне” [17, с.86-87]. Саме воно спроможне надихати, давати імпульс для народження творів. Наступний етап – активізація резервів естетичних вражень, котрі

утримуються в пам'яті. Цьому має передувати етап сприймання прекрасного. Увага, увага, спостережливість та позитивні емоції – ферменти даного процесу.

Особливо благодатним періодом для накопичення естетичних вражень є дитинство, зокрема молодший шкільний вік. Відкриття навколишнього світу, вміння дивуватися, захоплюватися, щиро радіти – сприятливий ґрунт для відчуття прекрасного. Водночас це сенситивний період розвитку творчої уяви. Від якості та етико-естетичної цінності наявних у школяра вражень будуть залежати й сконструйовані ним образи, їх морально-етичний вектор. Батьки, педагоги, психологи несуть величезну відповідальність за наповнюваність свідомості підростаючого покоління. Нині доводиться констатувати факт, що при виконанні завдання на вигадання фантастичного героя молодші школярі дедалі частіше зображають демонологічних персонажів. На Хелюїні учні змагаються у вигаданні потворного – у дисгармонійного, збиткового, низького, жалюгідного, ворожого, страхітливого, словом, усього того, що виступає як “антицінність” [17, с.86-87]. Відбувається це під егідою дорослих, як і купівля іграшок Монстерхай та канцтоварів з її зображенням. Це гангрена свідомості, котра атрофує почуття прекрасного.

Для дослідження даної проблематики ми взяли інтерв'ю в 10 педагогів м. Біла Церква (5 викладачів музики та 5 – образотворчого мистецтва), на тему: “Мої яскраві естетичні враження дитинства”. Креативність даної професії передбачає високий рівень розвитку творчої уяви у її представників. Вік вчителів – від 27 до 74 років. Серед них: 3 осіб чоловічої та 7 осіб жіночої статі.

Переважає більшість респондентів (8 осіб) з легкістю відтворили свої дитячі враження, лише двом знадобився деякий час для зосередження та пригадування. Серед зафіксованих вражень 38% відрізнялися деталізацією опису. Це були об'ємні відповіді з епітетами, метафорами, порівняннями, емоційно забарвлені (“відчуття радості”, “щастя”, “я світилася” і т. п.).

Проаналізувавши отримані відповіді, ми диференціювали естетичні враження за декількома категоріями.

За включеністю суб'єкта в дію, процес чи явище виділені діяльнісні (14%) та споглядальні (86%) естетичні враження. Перші виникають в результаті власної участі в певному акті (“співали пісень тихого літнього вечора”, “вишивали під спів”, “колядувала на хуторі” і т. п.). Другі – коли милуючись, дитина стає реципієнтом краси (“літні луки в квітах”, “небо в лютому, схід сонця”).

За джерелами надходження згруповані мистецькі враження:

- а) від природи (“синичка в зимовому саду”, “берег річки влітку”);
- б) від мистецтва (музичного: “спів дівчат”, “симфонія Моцарта”; образотворчого: «обличчя дівчат з репродукцій Нестерова», літературного: «мамина казка зимового вечора», “легенди Крима”;
- в) від сакральних подій (“Пасхальна ніч”, “свято Трійці”);
- г) від народних звичаїв на обрядів (“весілля в селі, плаття нареченої”);
- д) від особистості (“лагідна, добра прабабуся”);
- ж) від побуту (запах вибіленої хати).

За домінуючим каналом отримання інформації естетичні відчуття можемо диференціювати на зорові (“захід сонця на морі”), слухові (“гра народних музик”), смакові (“смак весільного коровай”), нюхові (“запах матіоли”), тактильні (“дощ в обличчя”, “люблю гладити листочки”), комбіновані (замальовка образу в єдності звуку, запаху, зорового образу тощо: “голі дерева, сонце, посвистування синички”)

Більшість вражень (86%) датуються періодом молодшого шкільного віку. Це ще раз підкреслює його значимість для розвитку особистості.

Повернемося до розгляду проблематики накопичення естетичних вражень в контексті сьогодення. Виділимо деструктивні чинники, що блокують надходження їх до свідомості дитини.

Засилля гаджетів, в першу чергу, різко звужує можливість сприйняття прекрасного. Зацікавленість віртуальним світом набирає неймовірних обертів. Група дітей з регіону їдуть на екскурсію (4клас) через Поділ – архітектурну с перлину столиці. З 34 школярів лише 4 лише дивляться у вікно, решта – занурилися в телефони.

Характеризуючи сучасних дітей, Р. Третяк говорить про “покоління Z” – синонім “цифрової людини”. Постійна взаємодія з гаджетами призводить до того, що вони стають менш чутливими, малоемпатійними, байдужими, отримують менше сенсорних сигналів з оточуючого світу, обсяг уваги

скорочується до 8с. [20, с.36-39]. Творча уява має безпосередній зв'язок з вищепереліченим, а, отже, її ресурси також знижуються.

Прискореність нашого часу невротизує підростаюче покоління, позбавляючи шансів зупинитися й помилуватися красою навколишнього світу. Отримуючи інформацію, дитяча психіка не має ні часу, ні резерву на її опрацювання.

Споживацькі акценти сучасності структурують предметно-інформаційне середовище, яке нині оточує молодших школярів. Зауважимо, що його також слід розглядати як вагомий чинник формування особистості загалом та уяви зокрема. Із нашого побуту зникають речі, які дають поштовх фантазії. Речі, що передаються від рук до рук, зберігають людське тепло, яке дало їм життя. Сьогодні предмети, за словами М. Шмирьова, стають “дедалі більш поверхневими, неглибокими, банальними – дрібною розмінною монетою” [22, с.30]. Це речі-одноденки, на які, замість довгого життя в серці будинку та людському серці (як улюблена іграшка чи рипучий стілець дідуса) чекає хвилинка, комарине буття [22, с.30].

На побутовому рівні зникають предмети, колись оповиті в нашого народу легендами, повір'ями, закарбовані в прислів'ях та приказках. Вони справляли системний і комплексний вплив та завдяки потужному енергетичному потокові колективного несвідомого. Найдраматичніше в цьому процесі те, що поступово трансформується, а подекуди й взагалі анулюється Інститут старшого покоління в сім'ї, Інститут бабусі. Адже саме вона споконвіку була вихователькою дітей, носієм та ретранслятором системи цінностей, акумулятором усної народної творчості, уособленням життєвої мудрості й любові. Одна з її найголовніших переваг – уміння донести малечі те, на що батькам не вистачало снаги й досвіду, тобто прокладання своєрідної стежини до взаєморозуміння між поколіннями. Немічність старих та безпорадність малих зближувала їх, давала змогу відміряти час без поспіху, в одній координатній площині. Осучаснення людини похилого віку з усіма нав'язаними стереотипами енергійної зайнятості, прагненням “пожити для себе” розриває цей споконвічний зв'язок, емоційною віддаляючи покоління одне від одного. Серед усього позитиву спілкування зі старшим поколінням виділимо один істотний момент, що стосується тематики нашої роботи, – це його вагомий внесок у розвиток творчої уяви дітей. Дія цього чинника різнобічна й багатопланова. Образи усної народної творчості та спогадів про минуле – джерело естетичних вражень підростаючого покоління.

Тотальна урбанізація, ускладнена науково-технічним прогресом, відмежувала молоде покоління від живої природи, позбавляючи його найпростіших стимулів розвитку творчої уяви. Зауважимо, що навколишнє середовище – один з найдоступніших та найпотужніших засобів естетотерапії. На підтвердження вищезазначених міркувань, додамо й той факт, що переважна більшість українських митців – вихідці з села.

Буття сучасної дитини ускладнюється загальною атрофованістю почуття гармонії. Варто проаналізувати новітню мультиплікаційну продукцію, щоб зробити висновок про формування дуалістичності в сприйнятті добра і зла, прекрасного й потворного.

Розвиваючи тему, додамо, що робота ілюстраторів з дитячою літературою дедалі частіше ігнорується, замінюється недолугим художнім оформленням досить низької якості. Диспропорція, примітивізм, дисгармонія – характерні риси багатьох дитячих видань, серед яких і підручники. Образи даних книг не передають внутрішньої суті зображуваного, відтінки емоцій зводяться до примітивного рівня “смайлик – антисмайлик”. Для сьогодення характерний дефіцит краси, тому багато фантастичних образів, які створюють діти, досить агресивні, потворні.

Виправити ситуацію допоможуть комплексні заходи з обмеження взаємодії молодших школярів з віртуальним світом, збільшення часу перебування на природі, естетизації простору, включеності підростаючого покоління до творчої діяльності, фільтрації інформаційного потоку, організації оптимального темпу режиму дня школяра тощо. Зупинимось детальніше на окремих вище перелічених складових.

Комп'ютерні ігри забирають години, впродовж яких малюк має сприймати красу навколишнього світу в процесі активного його пізнання. Професор С. Коломзіна говорить про гіпнотичну дію екрану. Використання такої «теленяні» – надзвичайно спокуслива для батьків річ, проте в такий спосіб ми віддаємо дітей під владу заворожливої сили екрану, яку дуже важко потім контролювати [12, с. 156]. Саме тому слід мінімізувати час проведений за монітором.

Природа – найдоступніше джерело натхнення, зелений психотерапевт. Перебуваючи на свіжому повітрі, дорослі мають навчити дитину милуватися нею. Для цього необхідно вербалізувати захоплення нею. О. С. Джафарова [7], Л. Л. Сидоренко [16], Г. С. Тарасенко [19] говорять про нагальну потребу встановлення міжпредметних зв'язків між природознавством та образотворчим мистецтвом.

Псевдоестетизм оточення вимагає формулювання чітких критеріїв краси, за якими батьки, педагоги, психологи добирають дидактичні матеріали для дітей, відмежовуватимуть все потворне та дисгармонійне. Це стосується не лише навчального процесу, а й дозвілля, речей побуту, тощо. Ми відповідальні за формування естетичного смаку.

Дитяча творчість – додаткова можливість збагатитися естетичними враженнями в процесі діяльності. Співучасть, сприяння та заохочення – сфера обов'язків дорослих.

Для сприйняття естетичних вражень необхідна певна розміреність буття. Масова мода на максимальну позашкільну зайнятість (гуртки, секції, студії) не залишає часу на споглядання навколишнього світу, зосередженість. Хронічний поспіх невротизує дитину. Батьки повинні таким чином узгоджувати розпорядок дня школяра, щоб в ньому вистачало особистого часового простору для релаксації, улюбленого заняття.

Зазначимо, що накопичення естетичних вражень є фактором, але не гарантом розвитку творчої уяви молодших школярів. Щоб вони не лишилися «сумою окремих доданків» в свідомості особистості, слід засвоїти механізми творчого пошуку. Для вирішення даного завдання в якості базису розвитку творчої уяви молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва нами обрана концепція стратегіальної організації та регуляції творчих процесів, розроблена В. О. Моляко на матеріалах конструкторської діяльності. Аббревіатура назв стратегій дала назву тренінговій системі КАРУС, метою якої є стимуляція та активізація творчої діяльності (комбінування, аналогізування, реконструювання, універсальна стратегія, стратегія спонтанних підстановок). Під стратегією розуміється генеральна програма дій, головний напрям пошуку та розробки методики [18]. Впровадження тренінгу КАРУС в навчальний процес позитивно вплинуло на розвиток творчої уяви дітей.

Висновки. Для реалій сьогодення характерний дефіцит краси, а, отже, і естетичних вражень, засвоєння яких гальмується перенасиченням інформаційного простору. Естетичні враження слугують імпульсом для створення нових оригінальних образів та являються їх складовими елементами, підлягають класифікації за різноманітними параметрами. Подальші перспективи дослідження вбачаємо у вивченні умов формування естетичних вражень та індивідуальних особливостей сприйняття прекрасного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. В. Ребенок в “заэкране”: Кромешный мир компьютерных игр. М.: Лепта Книга, 2012. 112 с.
2. Біла І. М. Реабілітація творчого сприймання. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. К.: Видавництво “Фенікс”, 2015. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 21. С. 40-48.
3. Ваганова Н. А. Сприймання як творчий перцептивний процес у пізнавальній діяльності дітей. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. К.: Видавництво “Фенікс”, 2015. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 21. С. 77-87.
4. Варій М. Й. Психологія особистості: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
5. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психол. очерк: Кн. для учителя – 3-е изд. М.: Просвещение, 1991. 93 с.
6. Вовчик-Блакитна Л., Турляева Т. Діти та сучасний інформаційний простір: орієнтири психологічної допомоги. *Практичний психолог: школа*. 2015. № 03-05. С. 32-39.
7. Джафарова О. С. Изучение понятий изобразительного искусства в контексте познания законов природы. *Мистецтво та освіта*. 2017. №2 (84). С. 29-34.
8. Жатсель А. Воображение / пер. с фр. О. Басанцевой. М.: ФАНР – ПРЕСС, 2006. 144 с.
9. Зяблицева М. А. Развитие памяти и воображения у детей. Игры и упражнения. Ростов на Дону: “Фенікс”, 2005. 189 с.
10. Капітунова Г. М. Формування творчої особистості засобами образотворчого мистецтва. *Мистецтво в школі*. 2018. №9 (117). С. 30-37.
11. Кожохина С. К. Растем и развиваемся с помощью искусства. Спб.: Речь, 2006. 216 с.
12. Коломзина С. Наша церковь и наши дети. Христианское воспитание в современном мире. М.: ОБРАЗ, 2007. 192 с.
13. Медведева Н. В. Вивчення творчого сприймання в контексті концепції Л. С. Виготського. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. К.: Видавництво “Фенікс”, 2015. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 21. С. 229-237.
14. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. Т. 1. М.: “Педагогика”, 1989. 488 с.
15. Русинка І. Г. Психологія: Навчальний посібник. К.: Знання, 2007. – 367 с.

16. Сидоренко Л. Л. Еко-хвилинки в роботі гуртків образотворчого мистецтва. *Мистецтво в школі*. 2019. №5 (125). С.28-33.
17. Сморг Л. О. Естетика: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. – 372 с.
18. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко. / За загальною редакцією В. О. Моляко. – К.: “Освіта України”, 2008. 702 с.
19. Тарасенко Г. С. Екологізм мистецької освіти в контексті освітньої інтеграції: досвід концептуального пошуку. *Мистецтво та освіта*. 2018. №3 (89). С. 2-6.
20. Третяк Р. Діти сучасного покоління. Допомога психолога в подоланні проблеми. *Психолог*. 2017. №19-20 (619-620), жовтень. С. 35-39.
21. Федій О. А. Естетотерапія. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Видавництво “Центр учбової літератури”, 2012. 304 с.
22. Шмырев М. В сердце дома. *Отрок*. 2014. №5 (71). С. 28-31.

REFERENCES transliterated

1. Abramenkova V. V. Rebenok v “zajekran'e”: Kromeshnyj mir komp'juternyh igr. M.: Lepta Kniga, 2012. 112 s.
2. Bila I. M. Reabilitacija tvorchoho sprymannja. Aktual'ni problemy psihologii': Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. K.: Vydavnyctvo “Feniks”, 2015. T. XII. Psihologija tvorchosti. Vypusk 21. S. 40-48.
3. Vaganova N. A. Sprymannja jak tvorchoj perceptyvnyj proces u piznaval'nij dijal'nosti ditej. Aktual'ni problemy psihologii': Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. K.: Vydavnyctvo “Feniks”, 2015. T. XII. Psihologija tvorchosti. Vypusk 21. S. 77-87.
4. Varij M. J. Psihologija osobystosti: Navchal'nyj posibnyk. K.: Centr uchbovoi' literatury, 2008. – 592 s.
5. Vygotskij L. S. Voobrazhenie i tvorcestvo v detskom vozraste. Psihol. ocherk: Kn. dlja uchitelja – 3-e izd. M.: Prosveshhenie, 1991. 93 s.
6. Vovchuk-Blakytina L., Turljajeva T. Dity ta suchasnyj informacijnyj prostir: orijentyry psihologichnoi' dopomogy. Praktychnyj psiholog: shkola. 2015. № 03-05. S. 32-39.
7. Dzhafarova O. S. Izuchenie ponjatij izobrazitel'nogo iskusstva v kontekste poznanija zakonov prirody. *Mystectvo ta osvita*. 2017. №2 (84). S. 29-34.
8. Zhatsel' A. Voobrazhenye / per. s fr. O. Basancevoj. M.: FANR – PRESS, 2006. 144 s.
9. Zjabelleva M. A. Razvitie pamjati i voobrazhenija u detej. Iгры i uprazhnenija. Rostov na Donu: “Feniks”, 2005. 189 s.
10. Kapitunova G. M. Formuvannja tvorchoi' osobystosti zasobamy obrazotvorchoho mystectva. *Mystectvo v shkoli*. 2018. №9 (117). S. 30-37.
11. Kozhohina S. K. Rastem i razvivaemsja s pomoshh'ju iskusstva. Spb.: Rech', 2006. 216 s.
12. Kolomzina C. Nasha cerkov' i nashi deti. Hristianskoe vospitanie v sovremennom mire. M.: OBRAZ, 2007. 192 s.
13. Medvedeva N. V. Vyvchennja tvorchoho sprymannja v konteksti koncepcii' L.S. Vygots'kogo. Aktual'ni problemy psihologii': Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. K.: Vydavnyctvo “Feniks”, 2015. T. XII. Psihologija tvorchosti. Vypusk 21. S. 229-237.
14. Rubynshtejn S. L. Osnovy obshhej psihologyy: V 2 t. T. 1. M.: “Pedagogyka”, 1989. 488 s.
15. Rusynka I. G. Psihologija: Navchal'nyj posibnyk. K.: Znannja, 2007. – 367 s.
16. Sydorenko L. L. Eko-hvylynky v roboti gurtkiv obrazotvorchoho mystectva. *Mystectvo v shkoli*. 2019. №5 (125). S. 28-33.
17. Smorz L. O. Estetyka: Navchal'nyj posibnyk. K.: Kondor, 2007. – 372 s.
18. Strategii' tvorchoi' dijal'nosti: shkola V. O. Moljako. / Za zagal'noju redakcijeju V. O. Moljako. – K.: “Osvita Ukrai'ny”, 2008. 702 s.
19. Tarasenko G. S. Ekologizm mystec'koi' osvity v konteksti osvith'oi' integracii': dosvid konceptual'nogo poshuku. *Mystectvo ta osvita*. 2018. №3 (89). S. 2-6.
20. Tretjak R. Dity suchasnoho pokolinnja. Dopomoga psihologa v podolanni problemy. *Psiholog*. 2017. №19-20 (619-620), zhovten'. s. 35-39.
21. Fedij O. A. Estetoterapija. Navch. posib. 2-ge vyd. pererob. ta dop. K.: «Vydavnyctvo “Centr uchbovoi' literatury”, 2012. 304 s.
22. Shmyrev M. V serdce doma. *Отрок*. 2014. №5 (71). S. 28-31.